

УДК 598.2(477.72)

В.С. Гавриленко¹, О.С. Мезінов², Т.В. Старовойтова³

Біосферний заповідник "Асканія-Нова" імені Ф.Е. Фальц-Фейна НААН
вул. Паркова 15, смт Асканія-Нова, Чаплинський р-н, Херсонська обл., 75230 Україна
e-mail: askania.zap@gmail.com

¹orcid.org/ 0000-0001-5984-7888

²orcid.org/ 0000-0002-1981-8967

³orcid.org/ 0000-0003-4243-1311

РІДКІСНІ ВИДИ ПТАХІВ БІОСФЕРНОГО ЗАПОВІДНИКА "АСКАНІЯ-НОВА": ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ХАРАКТЕР ЇХ ПЕРЕБУВАННЯ З 2010 ПО 2020 РР.

Міграція, літування, зимівля, Червона книга України

**РІДКІСНІ ВИДИ ПТАХІВ БІОСФЕРНОГО ЗАПОВІДНИКА "АСКАНІЯ-НОВА":
ЧИСЕЛЬНІСТЬ ТА ХАРАКТЕР ЇХ ПЕРЕБУВАННЯ З 2010 ПО 2020 РР.**
В.С. Гавриленко, О.С. Мезінов, Т.В. Старовойтова. – Описано періоди реєстрації та характер перебування рідкісних видів птахів в межах Біосферного заповідника "Асканія-Нова" у період з 2010 по 2020 рр.

**РЕДКИЕ ВИДЫ ПТИЦ БИОСФЕРНОГО ЗАПОВЕДНИКА "АСКАНИЯ-НОВА":
ЧИСЛЕННОСТЬ И ХАРАКТЕР ИХ ПРЕБЫВАНИЯ С 2010 ПО 2020 ГГ.**
В.С. Гавриленко, А.С. Мезинов, Т.В. Старовойтова. – Описаны периоды регистрации и характер пребывания редких видов птиц в регионе Биосферного заповедника "Аскания-Нова" в период с 2010 по 2020 гг.

**RARE BIRD SPECIES OF THE BIOSPHERE RESERVE "ASKANIA NOVA": A
NUMBER AND NATURE OF THEIR RESIDENCE FROM 2010 TO 2020.**
V.S. Havrylenko, O.S. Mezinov, T.V. Starovoirova. – The periods of registration and the nature of the stay of rare species of birds within the Biosphere Reserve "Askania Nova" in the period from 2010 to 2020 are described.

Екосистеми Біосферного заповідника "Асканія-Нова" знаходяться у постійній взаємодії із суміжними територіями, які входять у трансконтинентальний міграційний коридор. Тому цілком очікувано, що, час від часу, тут можуть з'являтися види птахів, яких раніше не реєстрували, або ті, що залітають сюди дуже рідко. Їх виявлення забезпечується постійним орнітологічним моніторингом шляхом маршрутних обстежень та із стаціонарних спостережних пунктів.

З часу опублікування останнього фауністичного зведення про хребетних Біосферного заповідника "Асканія-Нова" минуло вже 10 років. За цей період були відмічені певні зміни видового різноманіття та структури чисельності деяких видів птахів, їх наведено далі.

Баклан малий *Phalacrocorax pygmaeus* Pallas, 1773. Відмічено перебування двох особин на ставках зоопарку 31.03.2013.

Пелікан рожевий *Pelecanus onocrotalus* Linnaeus, 1758 – рідкісний для території заповідника вид. Останні роки його заліт зареєстрований лише двічі – у липні 2010 року (9 ос.) та 12.06.2017 (1 ос.). Вид регулярно зустрічався в подових екосистемах регіону в період літування (червень–липень) чисельністю від 5 до 810 особин.

Чапля жовта *Ardeola ralloides* Scopoli, 1769 – рідкісний вид для заповідника та суміжних територій. За останні 10 років відмічено лише 3 зустрічі по 1 особині – в серпні 2010 р., 15–22 травня 2017 року та 17.05–10.06.2020. Під час обстежень подових екосистем регіону вид траплявся під час весняної міграції: 17.05.2018 в поді Зеленому (1 ос.) і у 2020 р. в поді Чорна Долина (9 ос.).

Казарка білощока *Branta leucopsis* Bechstein, 1803 в переліку птахів "Конспекту фауни хребетних Біосферного заповідника "Асканія-Нова" (Гавриленко та ін., 2010) не зазначена, хоча для Азово-Чорноморського регіону є рідкісним залітним видом. За даними Літопису природи Біосферного заповідника "Асканія-Нова" (Летопись ..., 1991; Літопис ..., 1994), до 2010 року його відмічали лише два рази – 30.03.1989, 09.04.1992 (9 ос.). За останні 10 років одна особина була відмічена 07.01.2020 у зграї гуски білолобої *Anser albifrons* Scopoli, 1769.

Гуменник *Anser fabalis* Latham, 1787 – вид не включений до Червоної книги України, але його також доцільно віднести до дуже рідкісних для території заповідника. Зустрічається в зграях з гускою білолобою під час прольотів не щорічно. За останні роки відмічено лише три зустрічі: 14.11.2011 (1 ос.), 04–08.02.2019 (14 ос.) та 07–28.11.2019 (27 ос.).

Лунь степовий *Circus macrourus* S.G. Gmelin, 1771. Вид є дуже рідкісним і ймовірність його реєстрації та безпомилкового дистанційного визначення у польових умовах низька. Семенов М.М. (Семенов, 1991) вказує на зустріч луня степового 28 січня 1990 року. Наступні зустрічі птахів даного виду на території заповідного степу зафіксовані 3 та 28 листопада 2019 р. (2 ос.) в районі урочища Бакир. Пізніше, 09.01.2020 року, зустріли самця під час обстеження Агайманського поду.

Скопа *Pandion haliaetus* Linnaeus, 1758. Вид спостерігаємо під час рідкісних зальотів на територію заповідника, за останні 10 років – 15.11.2012 (1 ос.), 02.08.2013 (1 ос.), 24.02.2015 (3 ос.), 09–10.04.2015 (1 ос.), 09.11.2018 (1 ос.), 22.05.2020 (1 ос.).

Зміїд *Circaetus gallicus* Gmelin, 1788. Вид не характерний для заповідника, але в останні роки зустрічаються поодинокі особини. Так, у Великому Чапельському поді 21 червня 2018 року один птах полював з присади на стовпі огорожі, а 16 липня 2019 року спостерігали одну особину в лісосмузі біля урочища Бакир. На початку серпня 2020 року один птах тримався загонів Великого Чапельського поду.

Шуліка рудий *Milvus milvus* Linnaeus, 1758. За останні роки спостереження одна зустріч зафіксована 14.09.2011 на ставках зоопарку.

Підорлик малий *Aquila pomarina* C. L. Brehm, 1831. Зафіксовані одиничні зустрічі 11.10.–05.12.2011 (1 ос.), 26.07.2013 (1 ос.), 30.07.2014 (1 ос.), 23.02.2015 (1 ос.), 01.09.2015 (1 ос.), 08–20.08.2018 (3 ос.) та 29.07.–06.08.2020 (1 ос.).

Гриф чорний *Aegypius monachus* Linnaeus, 1766. Не характерний для регіону вид, за роки досліджень птахів спостерігали у 1918 році (Шарлемань, 1926) та спорадично у період з 1980 по 1990 рр. (Семенов, 1991). У 2020 році молодого птаха фіксували в центрі Великого Чапельського поду з 9 серпня до 15 жовтня з перервами. Птах на деякий час відлітав за межі заповідника і його спостерігали в інших подах.

Сип білоголовий *Gyps fulvus* Hablizl, 1783. Зустрічі виду в регіоні заповідника дуже рідкісні. За останні роки відмічали 4 зустрічі – 5.10.2016 (1 ос.) поблизу с. Маркеево (Бронсков, Молодан, Долгова, 2016), а 20–21.10.2016 вже на території Великого Чапельського поду. На цій же території відмічали по 1 особині 03.08.2018 та 19.08.2020.

Балабан *Falco cherrug* Gray, 1834. Вид дуже рідкісний на території заповідника. За останні роки реєструвався нерегулярно – 13–24.03.2011 (1 ос.), 24.05.–15.08.2013 (2–4 ос.), 15.10.2015 (2 ос.), 12.04.2016 (1 ос.), 22.06.2018 (1 ос.), 22.09.2020 (2 ос.). У 2013 році одна пара гніздилася на залізній електроопорі у гнізді крука напроти вівцеферми Олександрине, де із трьох пташенят гніздо покинули двоє (Гавриленко та ін., 2013). Наступного року птахи відклали яйця теж у гнізді крука на залізобетонному анкерному стовпі біля так званих "Гесовських" ставків. Гніздування було успішним, вилетіло двоє пташенят. Взимку гніздо було скинуте бурею і балабани у гніздовий період перестали зустрічатися.

Сапсан *Falco peregrinus* Tunstall, 1771. В останні 10 років це, безумовно, дуже рідкісний вид, який зустрічається лише під час міграцій. В сучасних умовах

реєструвався не щорічно: 22.09.2014 (1 ос.), 12.04.2016 (1 ос.), 19.10.–11.11.2016 (1 ос.), 04.12.2017 (1 ос.), 5 квітня та 5 листопада 2018 року (1 ос.), 17.09.2020 (1 ос.).

Журавель степовий *Anthropoides virgo* Linnaeus, 1758. Вид є гніздовим для регіону, але на території заповідника відмічаються особини на літуванні або під час міграцій. За останні 10 років вид реєстрували 10–13.06.2013 (10 ос.), 02.10.2014 (1 ос.), у 2015 році (5 ос.) та 14.04.2020 (1 ос.). Останні три роки, під час обстежень подових екосистем в регіоні Біосферного заповідника "Асканія-Нова", у гніздовий період відмічали 3–4 гніздові пари.

Хохітва *Tetrax tetrax* Linnaeus, 1758. Вид рідкісний для території заповідника, зустрічається під час зимових прольотів, за останні роки зафіксовано дві зустрічі – 14.08.2012 (1 ос.) та з 30.09.2017 одна особина трималася більше тижня на території загонів Великого Чапельського поду.

Лежень *Burhinus oedipnemos* Linnaeus, 1758. Статус виду для території може бути визначений як пролітний, дуже рідкісний. З 2010 до 2020 року зареєстрована одна зустріч – три особини у 2011 році, які трималися поля в урочищі "Гесове". В цьому місці проходить водозбірна балка і в першій половині року, завдяки опадам, прямо на дорозі під лісосмугою довгий час зберігалася велика калюжа. До цього пара лежнів спостерігалась тут у 1990 році.

Пісочник великий *Charadrius hiaticula* Linnaeus, 1758. Для виду характерні разові зустрічі в період міграції. За останні роки їх було дві: у період з 18 липня до 30 серпня 2016 року (19 ос.) та у 2018 році – у центрі Великого Чапельського поду одного пісочника реєстрували 31 липня, а дві особини – 2 серпня.

Совка *Otus scops* Linnaeus, 1758 для території Біосферного заповідника "Асканія-Нова" вважається рідкісним залітним видом (Гавриленко та ін., 2010). Однак, з 2013 року окремі особини щорічно у гніздовий період зустрічаються у буферній зоні заповідника, що дало підстави припустити, що вид, ймовірно, гніздиться (Листопадський, 2014). У 2017 році совку регулярно зустрічали саме у гніздовий період на території старої частини дендрологічного парку.

Сипуха *Tyto alba* Scopoli, 1769. Вид поступово поширюється південним степовим регіоном. Дуже рідкісний, залітний для заповідника вид, за останні роки на території була зареєстрована одна особина 22.05.2014 р. на території зоопарку, 14.09.2020 р. знайдена одна особина на території дендрологічного парку, яка загинула від травм. Окрім того, відмічено перебування 3-х особин 05.10.2020 р. у розвалинах ангару машинно-тракторної бригади с. Новий Етап, де, ймовірно, птахи гніздують.

Шпак рожевий *Sturnus roseus* Linnaeus, 1758. Вид рідкісний, гніздиться не регулярно, зазвичай у роки з високою чисельністю пруса італійського *Calliptamus italicus*. Інколи спостерігається під час міграцій. Відмічено зустрічі в буферній зоні заповідника у 2013 р. (50 ос.), 2018 та 2019 роках (2 ос.). У 2020 році сформувалося 2 колонії: на вівцефермі Олександрине з червня 55 особин трималися старих ферм, а також на вівцефермі с. Маркеєв, де колонія складала близько 100 особин. Гнізда влаштовували під шиферною покрівлею. На відміну від початку 2000-х років, коли поселення цього виду розгорталося на вівцефермі Тишково, у 2020 році там гніздування не відбулося.

Сойка *Garrulus glandarius* Linnaeus, 1758 – залітний вид для регіону заповідника. Попереднє згадування про його перебування відмічено зимовим періодом 2002–2003 рр., коли незначна зграя трималася у дендрологічному парку "Асканія-Нова" до кінця березня (Гавриленко та ін., 2010). За останні 10 років зграя сойок чисельністю 19 особин трималася у період з 20.10.2017 до 22.05.2018 у деревних масивах дендрологічного та зоологічного парків. У 2020 році пара сойок трималася у районі артезіанської свердловини №3 нового парку навіть на початку квітня, але так і не загіздилася.

- Бронсков О. І., Молодан Г. М., Долгова Н. А. Зустріч сипа білоголового *Gyps fulvus* в Україні, зокрема поблизу Біосферного заповідника "Асканія-Нова". *Вісті Біосферного заповідника "Асканія-Нова"*. 2016. Т. 18. С. 238–241.
- Гавриленко В. С., Листопадський М. А., Поліщук І. К., Думенко В. П. Конспект фауни хребетних Біосферного заповідника "Асканія-Нова". Асканія-Нова : ПП Андреева М. М., 2010. 120 с.
- Гавриленко В. С., Листопадський М. А., Мезінов О. С., Чегорка П. П. Нові знахідки рідкісних видів птахів на території Біосферного заповідника "Асканія-Нова" та його регіоні. *Вісті Біосферного заповідника "Асканія-Нова"*. 2013. Т. 15. С. 267–269.
- Летопись природы Украинского государственного степного биосферного заповедника "Аскания-Нова" : отчет о НИР за 1990 г. Т. 8. / Государственный заповедник "Аскания-Нова" Академии аграрных наук Украины. Аскания-Нова, 1991 г. С. 121–193.
- Літопис природи Біосферного заповідника "Асканія-Нова" : звіт про НДР за 1992 рік Т. 10 / Біосферний заповідник "Асканія-Нова" Української академії аграрних наук. Асканія-Нова, 1994. С. 106–124.
- Листопадський М. А. Сплюшка *Otus scops* в заповіднику "Асканія-Нова". *Русский орнитологический журнал*. 2014 г. Т. XXIII, вып. 1008. С. 1746–1748.
- Шарлемань М. Матеріали до орнітофауни Державного Степового заповідника Чаплі та його району. *Вісті державного степового заповідника "Чаплі" ім. Х. Раковського (к. Асканія-Нова)*. Рік 1924. Т. III. Харків, 1926. С. 47–94.

Рекомендує до друку
Поліщук І.К.